

Український інститут національної пам'яті

МЕТОДИЧНІ МАТЕРІАЛИ

до відзначення у загальноосвітніх навчальних закладах

Дня пам'яті та примирення та 70-ї річниці Дня перемоги над нацизмом

у Другій світовій війні

Вступ

Історична довідка

Мета проведення заходів у загальноосвітніх і професійно-технічних навчальних закладах

Рекомендації щодо форми, місця, методів і прийомів проведення

Орієнтовна тематика заходів

Перелік художніх і документальних фільмів, присвячених Другій світовій війні

Творчість українських письменників і поетів, яка розкриває події та наслідки війни

Добірка українських пісень про мужність, патріотизм українців і трагедію війни.

Корисні інтернет-посилання

Додаток. Маки пам'яті: довідка

Вступ

24 березня 2015 року Президент України Петро Порошенко видав Указ “Про заходи з відзначення у 2015 році 70-ї річниці Перемоги над нацизмом у Європі та 70-ї річниці завершення Другої світової війни” (далі – указ). Метою цього указу є:

- гідно вшанувати подвиг Українського народу, його визначний внесок у перемогу антигітлерівської коаліції у Другій світовій війні;

- висловити повагу усім борцям проти нацизму;

- увічнити пам'ять про загиблих воїнів, жертв війни, воєнних злочинів, депортацій та злочинів проти людяності, скоєних у роки війни;

- посилити турботу про ветеранів війни, учасників українського визвольного руху цього періоду, жертв нацистських переслідувань;

- утвердити спадкоємності традицій воїнів – переможців нацизму та нинішніх захисників Вітчизни, консолідувати суспільство навколо ідеї захисту України.

Указом в Україні встановлюється **День пам'яті та примирення**, який повинен відзначатися щороку **8 травня**.

Понад два десятиліття після відновлення незалежності України дата 9 травня святкувалась як “День Перемоги” за типово радянськими зразками. Внаслідок цього, а також за “сприяння” російської пропаганди, у інформаційному просторі нашої держави зберігалися старі, створені комуністичною пропагандою, та поширювалися народжені вже у нинішній Росії міфи про Другу світову війну, які мають на меті:

- викривлення історичної реальності задля посилення власного ідеологічного домінування;
- применшення ролі наших співвітчизників у війні;
- провокування політичних і суспільних конфліктів в Україні на історичному підґрунті;
- спекуляції щодо співпраці українських воїнів з нацистським режимом;
- спробу реабілітації злочинів комуністичного режиму.

Якщо звернутися до досвіду відзначення дат 8 і 9 травня у деяких країнах світу, то назви свят говорять самі за себе: у Великій Британії та країнах Співдружності – “День Перемоги в Європі” (7 травня); у Вірменії – “День Миру”; у Норвегії – “День визволення”; у Словаччині – “День перемоги над нацизмом”; у США – “День Пам’яті” (кінець травня); у Франції – “День Перемоги”; у Чехії – “Національний День”.

22 листопада 2004 року Генеральна Асамблея ООН прийняла Резолюцію №А/RES/59/26, в якій проголосила 8 і 9 травня **Днями пам’яті та примирення**. У зв’язку з цим було визначено, що державам-членам ООН, неурядовим організаціям, приватним особам, крім святкування своїх Днів Перемоги чи Визволення, щороку відзначати один або два дні (8 і 9 травня) як данину пам’яті всіх жертв Другої світової війни.

Україна обрала європейський шлях розвитку, що передбачає і прийняття європейських моральних і культурних цінностей, у тому числі у вшануванні пам’яті про жертв воєн і конфліктів. Європейський підхід – це передусім вшанування пам’яті усіх жертв війни для недопущення подібних трагедій у майбутньому.

Історична довідка

Друга світова війна (01.09.1939 – 02.09.1945) – найкривавіший глобальний конфлікт, у ході якого загинуло за різними оцінками від 50 до 85 мільйонів людей. Упродовж 21 місяця цієї війни СРСР та Третій Рейх виступали як союзники, а від 22.06.1941 вступили у військову конфронтацію, що увійшла в історію як німецько-радянська або, в радянській історіографії, Велика Вітчизняна війна 1941–1945 років. Цей конфлікт не є тотожний поняттю Другої світової війни. Війна між СРСР і Німеччиною та її союзниками була складовою більш широкого хронологічно і географічно глобального конфлікту, про що раніше дуже часто забувала згадувати радянська історіографія, а тепер – російська пропаганда.

Війна для України почалася 1 вересня 1939 р. із нападу нацистської Німеччини на Польщу. Цього дня німецька військова авіація бомбардувала Львів та інші міста. Від 17 вересня учасником Другої світової війни на боці Німеччини став Радянський Союз.

Внаслідок переділу Центральної і Східної Європи між нацистами і комуністами до складу Радянського Союзу у 1939 році були включені території Західної України та Західної Білорусії, а в 1940 році – країни Балтії, Бессарабія та Північна Буковина. Таким чином, можна говорити про те, що термін “Велика Вітчизняна війна” для України (червень 1941 – травень 1945) з історичної, хронологічної і географічної точки зору некоректний від першого дня війни – 1 вересня 1939 року, і до останнього – 2 вересня 1945 року. Друга світова війна для України не обмежувалася лише бойовими діями та окупацією її сучасної території, але й включала участь українців у бойових діях на всіх воєнних театрах.

Для України Друга світова війна – національна трагедія, під час якої українці, позбавлені власної державності, змушені були воювати за чужі імперські інтереси і часами вбивати інших українців. Поруч із тим, слід наголосити на внеску саме українців у розгром нацизму і згадати як про солдат Радянської армії (понад 6 млн) та вояків УПА (понад 100 тис.), так і про тих українців і вихідців з України, які перебували у військових з'єднаннях інших держав: Польщі (120 тис. у 1939 р.), США (до 80 тис. у 1945 р.), Канади (до 45 тис. у 1945 р.), Франції (до 5 тис. у 1940 році). З різних причин українці воювали і по іншій бік: у військах Німеччини (від 600 осіб у 1939 році до 250 тис. у 1941-45 рр.), Румунії (24 тис.), Угорщини (до 20 тис.), Словаччини (до 2 тис.), Хорватії (1,5 тис.).

Прямі людські втрати України у Другій світовій війні становлять 8-10 млн. осіб, економічні – 285 млн тогочасних рублів. Разом з тим, Друга світова війна відкрила для українців руйнівну “силу” обох тоталітарних режимів. Всім відомі злочини нацистів на окупованих територіях України (Голокост, розстріли мирного населення, спалення сіл). Разом з тим довгий час замовчувались численні злочини комуністичного режиму на нашій землі. Серед яких – розстріли політичних в'язнів у Західній Україні в червні-липні 1941 року, знищення центру Києва восени 1941 року; підрих Дніпрогесу і знищення в Одесі поранених червоноармійців, скинутих в море разом із санітарними машинами тощо.

Із Україною також пов'язане і завершення війни. 2 вересня 1945 р. генерал Кузьма Дерев'янка від імені СРСР приймав беззастережну капітуляцію Японії.

Мета проведення заходів, присвячених Дню пам'яті та примирення, у ракурсі подій минувшини й сьогодення:

– висвітлити для широкого учнівського загалу “ціну” війни – реальні людські та матеріальні втрати України в результаті Другої світової війни;

– наголосити на внеску України в перемогу антигітлерівської коаліції над нацистською Німеччиною та її союзниками;

– звернути увагу на участь українців у арміях та військових формувань інших країн;

– сприяти формуванню кожного учня/учениці як особистості, яка усвідомлює свою належність до Українського народу, сприймає війну як складний суспільно-політичний процес, протистояння між країнами, народами, поглядами, але завжди – як лихо, як руйнівний процес, що дорого коштує кожному громадянину й руйнує економіку, культури держав та долі звичайних людей.

Рекомендації щодо форми, місця, методів і прийомів проведення

У виборі календарної дати проведення заходів рекомендуємо кінець першої декади травня, що пов'язано з наступними подіями: капітуляція націонал-соціалістичної Німеччини й офіційне святкування Дня Перемоги антигітлерівської коаліції значною частиною країн світу – 8 та 9 травня 1945 року відповідно.

Обираючи місце, форми, методи та прийоми проведення заходу, педагогам слід враховувати вікові особливості учнів; забезпечення класу (школи) технічними засобами навчання. Заходи, присвячені Дню пам'яті та примирення і Дню перемоги, можуть бути проведені на рівні навчального закладу, кількох паралельних класів та (або) на рівні класу.

Рекомендовані *форми проведення*:

- Урок-реквієм.

- Вистави, спектаклі тощо.
- Екскурсія.
- Урок-обговорення.
- Урок-презентація.
- Історична реконструкція.
- Круглий стіл, семінар (для учнів старших класів).
- Відео-урок з обговоренням.
- Зустріч двох поколінь: воїни Другої світової війни та АТО в Україні: “Одна родина у двох війнах”.
- Краєзнавчо-пошукові експедиції для учнів-дослідників.

Можливе місце проведення:

- Шкільні приміщення (актова зала, клас тощо).
- Краєзнавчі, історичні музеї, музеї зброї та техніки.
- Меморіальні комплекси.
- Могили невідомих воїнів.
- Місця проведення визначних боїв.
- Місця проведення краєзнавчо-пошукових експедицій.

Прийоми роботи з визначеними формами проведення заходу:

- Розповідь вчителя (має бути інформаційна, емоційна, ціннісно-патріотична насиченість матеріалу).
- Залучення фото-, аудіо-, відеоматеріалів, використання мап, відповідних і доречних художніх творів, листів учасників бойових дій з метою створення емоційного фону, більш яскравого та чіткого засвоєння матеріалу, особистісного сприйняття й “проживання” болі війни.
- Залучення до заходів воїнів Другої світової війни, учасників АТО.
- Організація конкурсу малюнків і творчих робіт “Життя заради України: нам є чим пишатися (1939–1945)”.
- Підготовка й організація історичної реконструкції (відтворення певної події війни у реальному часі, яка передбачає кілька етапів, зокрема: вибір власне події, території проведення, безпосередніх учасників, костюмів, декорацій тощо).
- Підготовка учнями презентацій в електронному форматі з цієї проблематики.
- Підготовка й організація краєзнавчо-пошукової експедиції (пошуки могил невідомих воїнів, історично-пошукова робота зі збору усної історії у свідків війни).

Орієнтовна тематика заходів

Підкреслюючи, що заходи, присвячені Дню пам'яті та примирення, у 2015 році в загальноосвітніх навчальних закладах проходять під гаслом **“1939–1945. Пам'ятаємо! Перемагаємо!”**, рекомендуємо під час підготовки матеріалу та вибору форми заходу приділити особливу увагу таким питанням: визначення людських (серед мирного й військового населення) і матеріальних втрат України в роки Другої світової війни; внесок українців у перемогу антигітлерівської коаліції над нацизмом, при чому говорити як про вояків Радянської армії, так і УПА, етнічних українців в складі інших армій (американської, британської, канадської, польської, французької тощо); поновлення державотворчих процесів і самоідентифікації українців під час Другої світової війни. У зв'язку з цим пропонуємо орієнтовну тематику для заходів:

- “Прагнення до свободи вчора, патріотизм і нездоланність сьогодні – гідна Україна завтра”.
- “Нездоланність українців – гідність держави”.
- “Історії героїв війни: “Ми боролись за українську землю”.
- “Мужність і відвага крізь покоління”.
- “Порозуміння заради майбутнього України”.
- “Українці у Другій світовій війні. Життя і долі” (перелік рекомендованих постатей див. у Додатку).
- “Український патріотизм проти тоталітарних систем”.
- “Кривава ціна миру в Європі 45-го та сьогодні”.
- “Нам заповідана мужність”.

Перелік художніх і документальних фільмів, присвячених Другій світовій війні

Під час підготовки до заходу можуть використовуватися як художні, так і документальні відеоматеріали. Залучення історичного кіно (повнометражний показ або демонстрація фрагментів шляхом монтування) надасть емоційну наповненість і наочність заходу. Пропонуємо добірку таких відеоматеріалів.

Назва картини	Рік випу	Країна	Режисер, автор
Художні фільми, які відображають події Другої світової війни			
“Батальоны просят огня”	1985	СРСР	Володимир Чеботарьов, Олександр Боголюбов
“Бункер”	2004	Німеччина, Італія, Австрія	Олівер Хіршбігель
“В бой идут одни “старики”	1973	СРСР	Леонід Биков
“Велика втеча”	1963	США	Джон Стюрджес
“Великий диктатор”	1940	США	Чарльз Чаплін
“Вишневі ночі”	1994	Україна	Аркадій Мікульський
“Владика Андрій”	2008	Україна	Олесь Янчук
“Врятувати рядового Райана”*	1998	США	Стівен Спілберг
“Далекий постріл”	2005	Україна	Валерій Шалига

“До побачення, діти”	1987	Франція, Німеччина	Луї Маль
“Катинь”*	2007	Польща	Анджей Вайда
“Книжкова злодійка”	2014	США, Німеччина	Брайан Персівал
“Листи з Іводзіми”	2006	США	Клінт Іствуд
“Міст надто далеко”	1977	США, Великобританія	Річард Аттенборо
“Міст через річку Квай”*	1957	США	Девід Лінн
“Молоді леви”	1958	США	Едвард Дмитрик
“На війне как на войне”	1968	СРСР	Віктор Тригобович
“Незламна”	2015	Україна, РФ	Сергій Мокрицький
“Незламний”	2015	США	Анджеліна Джолі
“Нескорений”	2000	Україна	Олесь Янчук
“Операція “Валькірія”	2008	США, Німеччина	Браян Сінгер
“Паттон”	1970	США	Франклін Джей Шеффнер
“Піаніст”*	2002	Франція	Роман Поланскі
“Перл Харбор”	2001	США	Майкл Бей
“Послання”*	2009	Китай	Чень Ко-фу
“Прапори наших батьків”	2006	США	Клінт Іствуд
“Святі і солдати. Бортове кредо”	2003	США	Райан Літл
“Список Шиндлера”*	1993	США	Стівен Спілберг
“Сталінград”*	1992	Німеччина	Йозеф Вільсмайєр
“ТойХтоПройшовКрізьВогонь”	2012	Україна, ПЦ “Інсайтмедіа”	Михайло Ілленко
“Хлопчик у смугастій піжамі”*	2008	Великобританія, США	Марк Херман
“Чорна книга”	2006	Нідерланди	Пол Верховен
“Четыре танкиста и собака”	1966	Польща	Андзей Чекальський
Документальні фільми про події Другої світової війни			
“1377 спалених заживо”	200	Україна, т/к “ІНТЕР”	Іван Кравчишин
“1941. Заборонена правда”	201	Україна, студія “Телекон”	Ігор Кобрин
“Апокаліпсис: Друга світова війна”	200	Франція, ЕСРАД	Ізабель Кларк
“Битва за Київ”	201	Україна, т/к “ІНТЕР”	Олексій Лябах
“В августі 43-го”	201	Україна, Robinson.TV	Ігор Піддубний
“Визволення”	201	Україна, “07 Продакшн”	Олексій Лябах
“Війна. Український рахунок”	200	Україна, т/к “Студія 1+1”	Сергій Буковський
“Війна без переможців”	200	Україна, т/к “ІНТЕР”	Ігор Чижов
“Війна та мир: окупація”	200	Україна, ООО “Профі-ТВ”	Ярослав Геляс, Волод Ніколаєць
“Війна та мир: евакуація”	200	Україна, “07 Продакшн”	Ярослав Геляс, Волод Ніколаєць
“Двобій на Дніпрі”	201	Україна, т/к Перший Національн	Світлана Краснож
“Друга світова війна в кольорі”	200	Велика Британія,	Джонатан Марти

		WorldMediaRightsWestwin os	
“Золотий вересень. Хр Галичини 1939-1941”	201	Україна, “Invertpictures”	Тарас Химич
“Місто, яке зрадили”	200	Україна, т/к “ІНТЕР”	Андрій Цаплиєнк
“Між Гітлером і Сталіним: У у Другій світовій війні”	200	Україна, Канада, Українсь канадський дослідно- документаційний цент	Святослав Новицьк
“Несчастливая “Звезда”. Т битва за Харків. Хроніки	201	Україна, Robinzon.TV	Ігор Піддубний
“НКВД и Гестапо. Братья по крови”*	200	Білорусь, Польща, т/к БелСат	Володимир Самойл
“ОУН–УПА: війна на два фрон	200	Україна, т/к НТН	Андрій Санченко
“Радянська історія”*	200	Латвія	Едвін Шноре
“Рівень секретності “18”	201	Україна, т/к “Студія 1+1”	Володимир Рибас
“Солдати Імперій. Різні адре війни”	201	Україна, т/к Перший Національн	Сніжана Потапчу
“УПА. Тактика боротьби”*	200	Україна, т/к Перший Національн	Сергій Братішко
“Харків 1941-43 г. Жизнь, она есть”	201	Україна, Robinzon.TV	Ігор Піддубний
“Хроніка Української Повстан Армії 1942–1945”	201	Україна, ГО Українська Галиць Асамблея	Тарас Химич
“Ціна перемоги”	200	Україна, т/к “ТОНІС”	Сергій Братішко, Віт Загоруйко
“Чернігівський рубіж. 1941-19	201	Україна, т/к “Дитинець”	Ігор Левенок
“Чорна піхота”*	201	Україна, т/к “ІНТЕР”	Іван Кравчишин

* Фільми, рекомендовані для перегляду учнями 10–11 класів

Творчість українських письменників і поетів, яка розкриває події та наслідки війни

У проведенні заходів, присвячених Дню пам’яті та примирення, можуть застосовуватися фрагменти творів, щоб увести учнів в історичну обстановку, відтворити колорит епохи, передати атмосферу війни, надати картинний або портретний опис. Використання яскраво забарвлених розповідей про події минулого, що мають приховані суб’єктивні смисли, в невимушеній формі підвищують емоційне сприйняття школярами матеріалу, підсилюють його виховний вплив, сприяють формуванню особистісно-ціннісного ставлення до історичної події.

Для надання заходу “живого” акценту пропонуємо, наприклад, за період кінець 30-х – середина 40-х рр. ХХ ст. використовувати уривки з роману І. Багряного “Людина біжить над прірвою”, “Огненне коло”, П. Загребельного “Дума про невмирущого”, Р. Іваничука “Вогняні стовпи”. Віра в силу українського народу була основною темою творчості О. Гончара. Не слід забувати й про те, що самотутній яскравий письменник і кінорежисер О. Довженко у роки війни фактично народився як прозаїк і публіцист. Його оповідання на воєнну тему (“Ніч перед боєм”,

“Стій, смерть, зупинись!”, “Відступник”, “На колючому дроті”) яскраво доносять до читача ті буремні події.

1. Андрусак М. Брати грому. Художньо-документальна повість / Михайло Андрусак – Коломия : Видавничо-поліграфічне товариство “Вік”, 2005. – 829 с.

2. Астафьев В. Прокляты и убиты / Виктор Астафьев // Собр. соч. в 15 т. – Том 10. – Красноярск : Офсет, 1997.

3. Багрянний І. Огненне коло / Іван Багрянний. – Х.: Фоліо, 2009. – 443 с.

4. Багрянний І. Людина біжить над прірвою: для ст. шк. віку / Іван Багрянний – К. : Школа, 2009. – 320с.

5. Гончар О. Катарсис / Олесь Гончар – К.: Український Світ, 2000. – 136 с.

6. Гончар О. Людина і зброя / Олесь Гончар // Гончар О. Вибрані твори. У 4-х т. – К.: Сакцент Плюс, 2005. – Т. 3. – 320 с.

7. Гончар О. Прапорonosці / Олесь Гончар // Гончар О. Вибрані твори. У 4-х т. – К.: Сакцент Плюс, 2005. – Т. 4. – 416 с.

8. Гуменна Д. Хрещатий Яр (Київ 1941 – 1943): роман-хроніка / Докія Гуменна. – К.: Видавництво імені Олени Теліги, 2001. – 408 с.

9. Довженко О. Відступник / Олександр Довженко // Довженко О. Кіноповісті. оповідання. – К.: Наукова думка, 1986. – С. 571–575.

10. Довженко О. На колючому дроті / Олександр Довженко // Довженко О. Кіноповісті. оповідання. – К.: Наукова думка, 1986.

11. Довженко О. Ніч перед боєм / Олександр Довженко // Довженко О. Кіноповісті. оповідання. – К.: Наукова думка, 1986. – С. 562–570.

12. Довженко О. Стій, смерть, зупинись! / Олександр Довженко // Довженко О. Кіноповісті. оповідання. – К.: Наукова думка, 1986. – 578 с.

13. Довженко О. Україна в огні: кіноповість / Олександр Довженко. – К.: Видавництво “Україна”, 2004. – 144 с.

14. Довженко О. Щоденник (1941-1956) / Олександр Довженко // Довженко О. Зачарована Десна: кіноповість; Україна в огні: кіноповість; Щоденник (1941-1956) / О. Довженко. – К.: Веселка, 1995. – 576 с.

15. Довженко О. Щоденникові записи, 1939-1956 = Дневниковые записи, 1939-1956 / О. П. Довженко. – Харків: Фоліо, 2013. – 879 с.

16. Загребельний П. Дума про невмирущого / Павло Загребельний. – Х.: Фоліо, 2003. – 398 с.

17. Загребельний П. Європа 45 / Павло Загребельний. – Х.: Фоліо, 2003. – 608 с.

18. Іваничук Р. Вогняні стовпи / Роман Іваничук – Харків: Фоліо, 2011. – 507 с.

19. Міщенко Д.О. Батальйон необмундированих: повість / Дмитро Міщенко – К.: Молодь, 1995. – 80 с.

20. Самчук У. На білому коні. На коні вороному / Улас Самчук. – К.: Українська прес-група, 2012. – (Бібліотека газети “День”. Серія “Бронебійна публіцистика”).

21. Самчук У. П'ять по дванадцятій. Записки на бігу / Улас Самчук. – Буенос-Айрес: Видавництво Миколи Денисюка, 1954. – Режим доступу: <http://diasporiana.org.ua/memuari/382-samchuk-u-p-yat-po-dvanadtsyatiy/>
22. Самчук У. Чого не гоїть огонь / Улас Самчук. – К.: МАУП, 2008. – (Бібліотека української героїки).

Добірка українських пісень про мужність, патріотизм українців і трагедію війни

Головна мета використання пісень – емоційне забарвлення цілісного сприйняття інформації, створення відповідної атмосфери заходу, патріотичне виховання учнів. Нижченаведені пісні рекомендовані до використання під час організації заходу, присвяченого відзначенню Дня пам'яті і примирення, однак їх кількість не є обмеженою. Застосовувати музичні твори можна як у вигляді цілісного оформлення, так і фрагментарно (під час монтування слайд-шоу, на початку та в кінці уроку/заходу, як музичне супроводження розповіді або вистави тощо).

Повстанські пісні:

1. “Балада про повстанця” (сл. Є. Лещук)
2. “Гей, готуйте, хлопці, зброю” (автори слів і музики не відомі)
3. “Збудись, Україно!” (автори слів і музики не відомі)
4. “Ой, під гаєм”(автори слів і музики не відомі)
5. “Ой, у лузі червона калина” (автори слів і музики не відомі)
6. “Що то за прапор лопотить?”(автори слів і музики не відомі)
7. “40 повстанців” (автори слів і музики не відомі)

Пісні про мужність та героїзм українців:

8. “Буде нам з тобою що згадати” (автори невідомі)
9. “Йшли селом партизани” (народна пісня)
10. “Коли ми вмирали” (народна пісня)
11. “Лента за лентою” (сл. М. Сороколіта, муз. В. Заставний)
12. “Нас весна не там зустріла” (народна пісня)
13. “Наші партизани” – музичний проект Т. Чубая та А. Кузьменка
14. “Не кажучи нікому” (О. Положинський)
15. “У сні не воюють солдати” (А. Малишко, П. Майборода)
16. “Чорними хмарами вкрита руїна” (народна пісня)
17. “Шлях на Берлін” (сл. В. Мельник, муз. О. Бурміцький)

Пісні, які передають трагедію війни, тугу близьких за загиблими:

18. “Вічний вогонь” (сл. В. Крищенко, муз. О. Білозір)
19. “Зірвалася хуртовина” (муз. В. Витвицький)
20. “Їхав стрілець на війноньку” (народна пісня)
21. “Солдатські матері” (сл. М. Боліцька, муз. В. Дунець)
22. “Мальви” (сл. Б. Гура, муз. В. Іваюк)
23. “Над Дніпром нерівний бій” (О. Кіндрачук)
24. “Степом” (сл. М. Негода, муз. А. Пашкевич)

Корисні інтернет-посилання:

1. Від Дніпра до Ельби. Чотири Українських фронти [Електронний ресурс] // Історична правда. – 2014. – 09.05. – Режим доступу до журн: <http://www.istpravda.com.ua/blogs/2011/06/22/43446/>

2. В Україні правильно говорити про “Велику Вітчизняну війну”, а не про “Другу світову війну”? [Електронний ресурс] // Лікбез. Історичний фронт. – Режим доступу: <http://likbez.org.ua/uk/in-ukraine-the-right-to-talk-about-the-great-patriotic-war-rather-than-world-war-ii.html>

3. В'ятрович В. Українська Друга світова (в кольорі) [Електронний ресурс] // Газета [сайт] / В. В'ятрович. – 2009. – Режим доступу: http://gazeta.dt.ua/POLITICS/ukrayinska_druga_svitova_v_kolori.html

4. Гвоздик В.С., Князьков Ю.П., Штейнле О.Ф. “Георгіївська стрічка”, що вона означає [Електронний ресурс] // [Сторінка Українського інституту національної пам'яті] / [Київ, 2015]. – Режим доступу: <http://www.memory.gov.ua/news/georgiivska-strichka-shcho-vona-oznachae>

5. Гриневич В. Військові мобілізації в Україні 1943—1944 років: “Ви повинні змити власною кров'ю провину перед Батьківщиною і її великим вождем товаришем Сталіним” [Електронний ресурс] // Газета [сайт] / В. Гриневич. Режим доступу : http://gazeta.dt.ua/SOCIETY/viyskovi_mobilizatsiyi_v_ukrayini_19431944_rokiv_vi_povinni_zmiti_vl_asnoyu_krovyyu_provinu_pered_batk.html – Назва з екрану

6. Гриневич В. Гітлер і Сталін у пошуках сепаратного миру: нерозгадана загадка Другої світової війни [Електронний ресурс] // Газета [сайт] / В. Гриневич. Режим доступу :

http://gazeta.dt.ua/SOCIETY/gitler_i_stalin_u_poshukah_separatnogo_miru_nerozgadana_zagadka_a_drugoyi_svitovoyi_viyini.html – Назва з екрану

7. Кобзар Я. Друга світова по-українськи. Думки вітчизняних істориків // Історична правда [сайт] / Кобзар Я. – 2012. – Режим доступу: <http://www.istpravda.com.ua/articles/2012/05/9/84642/>

8. Лавський С. Про роль українців у Другій світовій війні / Лавський С. – 2014. – Режим доступу: mena.org.ua/blog/pro-rol-ukrajintsiv-u-druhij-svitovij-vijny/

9. Методичні матеріали Українського інституту національної пам'яті до відзначення Дня Перемоги у 2014 році // [Сторінка Державного комітету телебачення та радіомовлення України] / [Київ, 2015] – Режим доступу: http://comin.kmu.gov.ua/control/uk/publish/article?art_id=112237&cat_id=77135

10. Методичні матеріали Українського інституту національної пам'яті до 70-ї річниці вигнання нацистських окупантів з України // [Сторінка Українського інституту національної пам'яті] / [Київ, 2015] – Режим доступу: <http://www.memory.gov.ua/news/metodichni-materiali-ukrainskogo-institutu-natsionalnoi-pam-yati-do-70-i-richnitsi-vignannya-na>

11. Методичні рекомендації щодо відзначення Європейського дня пам'яті жертв сталінізму та нацизму і 75-річчя Пакту Молотова-Ріббентропа // [Сторінка Українського інституту національної пам'яті] / [Київ, 2015] – Режим доступу: <http://www.memory.gov.ua/news/23-serpnya-vidznachatimetsya-evropeiskii-den-pamyati-zhertv-stalinizmu-ta-natsizmu-ta-75-ta-ric>

12. Методичні рекомендації щодо відзначення 75 роковин початку Другої світової війни // [Сторінка Українського інституту національної пам'яті] / [Київ, 2015] – Режим доступу: <http://www.memory.gov.ua/news/1-veresnya-vidznachaetsya-75-ta-richnitsya-pochatku-drugoi-svitovoi-viini>

13. Музиченко Я. Перемога людяності: провідні історики – про українців на різних фронтах Другої світової, високу ціну визволення від нацизму та дбайливе збереження пам'яті про воїнів // [Сторінка Українського інституту національної пам'яті] / [Київ, 2015] – Режим доступу: <http://www.memory.gov.ua/news/peremoga-lyudyanosti-providni-istoriki-pro-ukraintsiv-na-riznikh-frontakh-drugoi-svitovoi-visok>

14. Огієнко В. Як відзначають День Перемоги в Європі // [Сторінка Українського інституту національної пам'яті] / [Київ, 2015]. – Режим доступу: <http://www.memory.gov.ua/news/yak-vidznachayut-den-peremogi-v-evropi>

15. Патриляк І. Українські націоналісти проти гітлерівської Німеччини. Рух Опору // Історична правда [сайт] / Патриляк І. – 2014. – Режим доступу: <http://www.istpravda.com.ua/articles/2014/05/8/142834/>

16. Процик П. Україна. Друга світова війна. Тільки цифри // Історична правда [сайт] / Процик П. – 2010. – Режим доступу : <http://www.pravda.com.ua/articles/2010/05/7/5017138/>

17. Стельмах І. Українські історики відповіли Путіну напередодні Дня Перемоги // [Сторінка Українського інституту національної пам'яті] / [Київ, 2015]. – Режим доступу: <http://www.memory.gov.ua/news/ukrainski-istoriki-vidpovili-putinu-naperedodni-dnya-peremogi>

18. У Велику Вітчизняну росіяни розгромили би Німеччину і без участі українців? // Лікбез. – Режим доступу: <http://likbez.org.ua/uk/v-velikuyu-otechestvennyu-russkie-razgromili-byi-germaniyu-i-bez-uchasti-ukraintsev.html>

19. Ціна перемоги: вклад українців у розгром нацизму // [Сторінка Українського інституту національної пам'яті] / [Київ, 2015]. – Режим доступу: <http://www.memory.gov.ua/news/tsina-peremogi-vklad-ukraintsiv-u-rozgrom-natsizmu>

20. Шаповал Ю. “Тітлер, Сталін та Україна: безжалні стратегії” // Історична правда [сайт] / Шаповал Ю. – 2013. – Режим доступу: <http://www.istpravda.com.ua/articles/2013/05/9/123358/>

21. Штоквиш О. Війна пам'ятей. Образ Великої Перемоги як інструмент маніпуляції історичною свідомістю // [Сторінка Українського інституту національної пам'яті] / [Київ, 2015]. – Режим доступу: <http://www.memory.gov.ua/publication/viina-pam-yatei-obraz-velikoi-peremogi-yak-instrument-manipulyatsii-istorichnoyu-svidomi>

Квітка маку в українській традиції

В українській міфології мак має дуже багато значень. Це символ сонця, безкінечності буття й життєвої скороминущості, пишної краси, волі, гордості, сну, отрути, оберегу від нечистої сили, а також хлопця-козака, крові, смерті. В останніх з перелічених значень квітка часто згадується в українських народних піснях та думках, особливо козацької доби: «Ой, з могили видно всі долини, – сизокрилий орел пролітає: стоїть військо славне Запорізьке – як мак процвітає...». У відомій пісні «Ой, ти, Морозенку, славний козаче», мак згадується поруч зі смертю козака: «...Обступили Морозенка турецької війська. По тім боці запорожці покопали шанці; Ой, впіймали Морозенка у неділю вранці. Ой, не даром ранесенько той мак розпускався, – Ой, уже наш Морозенко у неволю попався...». Образ маку нерідко символізує козака, що героїчно загинув, боронячи Україну.

З народної творчості мак як символ пов'язаний із війною та військом перейшов у художню літературу. В Івана Франка: «Гей, Січ іде, красен мак цвіте! Кому прикре наше діло, Нам воно святе». Легенду про мак обробив Михайло Стельмах у творі «У долині мак цвіте»: «...Ординці воїна скришили, на землю впало тіло біле і, наче зерно, проросло, а влітку маком зацвіло...». Одна з героїнь присвяченого Другій світовій війні роману Олеся Гончара «Прапорносці» гине в долині червоних маків.

Мак як символ пам'яті у світі

Появу цього символу пов'язують з віршам двох людей: канадського військового лікаря Джона МакКрея та працівниці Християнської асоціації молодих жінок Мойни Майкл. Перший під враженням боїв у Бельгії у 1915 р. написав твір «На полях Фландрії», що починався словами: «На полях Фландрії розквітли маки/Між хрестами ряд за рядом». Друга 1918 р. написала вірша «Ми збережемо віру», в якому обіцяла носити червоний мак в пам'ять про загиблих. Саме Мойні Майкл в листопаді того ж року причепила червоний шовковий мак на пальто. У 1920 р. Національний Американський легіон прийняв маки в якості офіційного символу, а у 1921 р. червоні маки стали емблемою Королівського Британського легіону. В Польщі червоні маки є символом перемоги 11-18 травня 1944 р. Другого корпусу ген. Андерса в боях за гору Монте-Кассіно в Італії. Приспів до популярної військової пісні того часу починається словами «Червоні маки на Монте-Кассіно/Замість роси пили польську кров».

Мак як символ пам'яті в Україні

Червоний мак як символ пам'яті жертв війни вперше використано в Україні на заходах, приурочених до річниці завершення Другої світової війни у 2014 році. Дизайн українського червоного маку розроблено за ініціативи Українського інституту національної пам'яті та Національної телекомпанії України; автором символу є харківський дизайнер Сергій Мішакін. Графічне зображення є своєрідною алюзією: з одного боку воно уособлює квітку маку, з іншого – кривавий слід від кулі. Поруч з квіткою розміщено дати початку і закінчення Другої світової війни та гасло. Минулорічним було «Ніколи знову».

Цього року за нагоди 70-тої річниці перемоги над нацизмом ми пропонуємо нове гасло: «Пам'ятаємо. Перемагаємо». Ми пам'ятаємо, якою страшною трагедією для українців була Друга світова війна. Ми пам'ятаємо, що агресора зупинили спільними зусиллями об'єднані нації. Ми пам'ятаємо, що той, хто захищає свою землю, завжди перемагає. Ця пам'ять робить нас сильнішими. Вона — запорука неминучості нашої перемоги сьогодні.

Рекомендації щодо використання символу

Рекомендується виготовляти стилізовані червоні маки з паперу, пластику або тканини та розміщувати на одязі на лівій стороні грудей, якомога ближче до серця. Натомість не рекомендується прикрашати маками головні убори, взуття, сумки, ошийники тварин, мобільні телефони, автівки тощо.

Використання маків великого розміру або зображень на великих площинах: біг-бордах, сіті-лайтах, стелах, дошках, інших носіях, в якості оздоблень класів, залів чи публічного простору залишається на розсуд організаторів за умови збереження гідної пошани до цього символу.